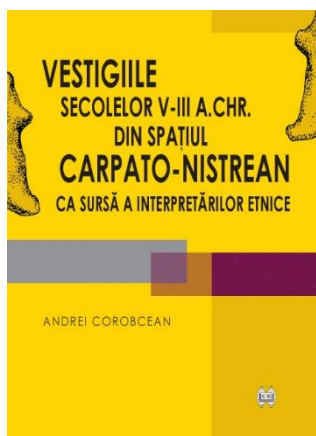

**Andrei COROBCEAN. VESTIGIILE SECOLELOR V-III A.CHR. DIN SPAȚIUL
CARPATO-NISTREAN CA SURSĂ A INTERPRETĂRILOR ETNICE.
Chișinău: Cartdidact, 2018. 322 p.**

În arheologie, atribuirea etnică a vestigiilor materiale reprezintă una dintre cele mai *dificile* și, totodată, *delicate* chestiuni. Dificilă, pentru că identitatea etnică a cunoscut, în diferite epoci și spații, valențe și forme de exprimare dintre cele mai diverse, care nu întotdeauna s-au reflectat arheologic. Delicată, pentru că această problemă a fost și, din păcate, încă mai este supusă unei game largi de ingerințe politice și ideologice. Nu avem în vedere aici doar exagerările naționaliste ce au alimentat forme de arheologie cultural-istorică cu tente paraștiințifice, aflate nu de puține ori în slujba unor regimuri totalitare de tristă amintire, ci și alte categorii de opinii, destul de în vogă în acest moment care, departe de a reprezenta soluția mult așteptată la derapajele sus-menționate, tind să se constituie ele însele în adevărate viraje către alte extreme ale gândirii. Cum ar spune poetul, orice adevăr care își pierde cumpătul devine la rândul său o exagerare...

Problema privind entitățile culturale, istorice și etnodemografice din spațiul carpato-nistrean, de la cumpăna dintre prima și cea de-a doua vârstă a fierului (sec. 6-3 î.Hr.), a preocupat de-a lungul timpului un număr mare de cercetători, atât din spațiul românesc, cât și din statele învecinate. Corelarea puținelor izvoare antice, care vorbesc despre seminții localizate mai mult sau mai puțin precis, cu realitățile arheologice cunoscute a reprezentat o problemă care a generat pe parcursul ultimelor decenii numeroase discuții istoriografice, mai mult sau mai puțin rodnice, nu de puține ori dominate de un spirit cu tentă de subiectivitate. În pofida progreselor realizate, se resimte acut absența unor abordări teoretice necesare stabilirii unui cadru conceptual adecvat, care să racordeze cercetarea acestui spațiu și interval cronologic la curente arheologice europene contemporane. În acest context trebuie privită, credem, și apariția cărții cercetătorului Andrei Corobcean, pe care ne-am propus să o discutăm în cele ce urmează.

Participant la numeroase conferințe naționale și internaționale, autor a mai multe studii științifice primite cu interes de către specialiști, A. Corobcean s-a remarcat deja ca o voce autorizată în arheologia spațiului pruto-nistrean și, totodată, ca unul dintre cei mai promițători tineri cercetători ai Epocii Fierului. Lucrarea de față reprezintă varianta publicată a tezei de doctorat susținute în anul 2017 în cadrul Universității de Stat din Moldova, sub conducerea prof. univ., dr. hab. Ion Niculiță.

Volumul debutează cu o scurtă prefață semnată de către I. Niculiță, în care Domnia sa prezintă activitatea autorului și o serie de considerații despre tema acestui volum, în care este abordată „una dintre cele mai spinoase probleme ale arheologiei preistorice și proto-istorice” (p.5). Prefața este urmată de o mică notă (p.7-8), în care sunt aduse mulțumiri tuturor celor care au contribuit cu sfaturi, idei, sugestii la realizarea lucrării, în același rând prezentându-se și motivația alegerii acestei teme ce derivă din cuvintele autorului: „înțelegerea omului din spatele vestigiului arheologic a devenit o prioritate greu de depășit sau de abandonat” (p.7).

În *Introducere* (p.9-20) sunt discutate o serie de probleme, precum cadrul geografic și cronologic, fiind specificate scopul și metodologia lucrării. Potrivit autorului, „prezentul demers științific constituie o încercare atât de a sintetiza abordarea categoriilor de vestigii arheologice din al treilea sfert al mileniului I a.Chr. din spațiul carpato-nistrean ca surse ale interpretărilor etnice, cât și de a determina valoarea etnodeterminativă posibilă a acestora din perspectivă etnoarheologică” (p.20).

Capitolul I, intitulat *Istoriografia abordărilor etnice în interpretarea vestigiilor arheologice* (p.21-61), debutează cu un excurs prin istoriografia universală, în care sunt sistematizate principalele puncte de vedere care au fost exprimate pe parcursul ultimului secol asupra acestei chestiuni. După o discuție foarte succintă asupra surselor antice privitoare la geți se trece la analiza istoriografiei locale, fiind prezentate diferite puncte de

vedere exprimate de-a lungul timpului de istorici și arheologi, precum V.Pârvan, I.Niculiță, Al.Vulpe, A.Meliukova și alții. De discuții ceva mai ample beneficiază problema continuității etnoculturale a traco-geților în spațiul pruto-nistrean, susținută, dar și contestată de-a lungul ultimelor decenii de către diverși cercetători. La finalul acestei analize autorul susține că „este necesară reconceptualizarea vechilor abordări în concordanță cu noile tendințe” (p.61), idee cu care suntem și noi de acord.

Capitolul II, cu denumirea *Cultura și fenomenul etnic: complexitatea corelărilor în interpretarea arheologică* (p.62-134), începe cu o discuție teoretică asupra unor noțiuni, precum cultură arheologică sau vestigii arheologice, bazată în mare parte pe literatura de specialitate din spațiul post-sovietic. Autorul conchide că „interpretarea etnică ca una dintre posibilitățile explicării compartimentului vestigiilor trebuie explorată, nu însă ignorată sau exagerată” (p.89). După o prezentare a noțiunilor de etnicitate și etnos, se revine la „miezul problemei”, anume – la situația din zona nord-vest-pontică de la mijlocul mileniului I î.Hr. Autorul subliniază corect că prin termeni precum sciți sau traci / traco-geți se poate înțelege o populație preponderent scitică, respectiv una tracică, nu însă comunități omogene etnic. Totodată, consideră că piesele de armament și ceramica de import nu pot avea valoare etnodeterminativă; în schimb, o astfel de interpretare s-ar putea realiza, în opinia sa, pe baza analizei stilistice a ceramicii locale lucrate manual ca, de altfel, și a elementelor artistice aplicate pe diferite piese de podoabă sau arme.

Capitolul III este intitulat *Structurile habitatului și practicile funerare din spațiul carpato-nistrean în secolele V-III a.Chr. în contextul abordărilor etnice* (p.135-175). Autorul abordează problema habitatului, discutând problema cetăților de pământ și a așezărilor, observând concentrarea acestor tipuri de vestigii în anumite microzone, adevărate „cuiburi” de locuire. Este prezentată succint problema locuințelor, de o discuție mai largă beneficiind practicile funerare din spațiul vizat, aprecierile fiind făcute pe baza informațiilor, adeseori inegale, din literatura de specialitate. Autorul conchide că „în secolele V-III a.Chr. în tot spațiul carpato-balcano-pontic s-a conturat o unitate relativ constantă a structurilor funerare, ceea ce fortifică ipoteza unei unități etnoculturale a comunităților sedentare” (p.175).

În Capitolul IV, având titulatura *Variația stilistică a vestigiilor arheologice – criteriu al interpretărilor etnice* (p.176-234), autorul ne propune un exercițiu de analiză a culturii materiale din spațiul carpato-nistrean, pornind de la premisele teoretice exprimate în primele părți ale lucrării. O primă chestiune abordată este tipologia stilistică a formelor ceramice lucrate cu mâna, autorul definind cinci combinații distincte. Din punctul nostru de vedere, relevanța acestei abordări este discutabilă. De ce? Pentru a realiza o analiză stilistică cu grupe viabile statistic, se implică în primul rând existența unor loturi cu ornamentică pregnantă și variată tipologic, ceea ce nu este cazul la ceramica veacurilor 5-3 î.Hr. Ornamentele plastice sărace, repetitive, majoritatea dintre ele (și) cu rol funcțional, pe care le regăsim pe vasele acestei perioade, relevă o producție fără prea multe valențe artistice, aflată sub imperiul necesităților de zi cu zi și care în ansamblul ei poate fi atribuită unui singur stil.

Mai utilă ar fi putut fi, din punctul nostru de vedere, o abordare care să ia în calcul și forma, proveniența, detaliile tehnologice dar și cronologia vaselor, aspecte de care nu s-a ținut cont întotdeauna în analiza propusă; de pildă, în „combinația stilistică V” găsim vase de certă tradiție locală care apar și în celelalte combinații (Fig.7/1, 13, 15 etc.), dar și vase care trădează influențe din alte arii culturale (Fig.7/6,17). Sigur că aceste aspecte pe care le-am punctat aici nu se doresc a fi reproșuri adresate autorului, ci reprezintă puncte de vedere, opinii personale.

Un alt aspect interesant discutat de autor este reprezentat de vasele cu aspect de tip nord-pontic sau „scitic” (p.199-201) prezente în unele așezări, cetăți și necropole din spațiul vizat. Ar fi fost utilă, apreciem, o repertoriere atentă a acestora și o punere a lor pe hartă, ceea ce ar fi oferit, probabil, mai multe posibilități de interpretare a prezenței lor.

Produsele artistice propriu-zise – podoabe, arme decorate – sunt și ele discutate, autorul încercând să le evidențieze caracteristicile stilistice specifice în raport cu produsele stilului animalier eurasiatic. Concluziile sale coincid cu cele acceptate în literatura de specialitate, în sensul existenței unui stil artistic local. Apreciem însă că utilizarea unei bibliografii mai cuprinzătoare, a unor studii publicate după anii 1990 și 2000 ar fi permis o discuție mult mai complexă asupra acestei teme.

Concluziile (p.234-237) reiterează succint principalele observații făcute pe parcursul lucrării. Se punctează unitatea culturii materiale în spațiul și epoca vizată, dar și faptul că aceasta poate fi explicată și altfel decât prin recursul la factorul etnic (p.237). Mai mult, autorul consideră că ar trebui evitate etichetările etnice, denumiriile etnonimice ale culturilor și ale perioadelor cronologice, „chiar declarate convenționale” (p.237). Să fie

oare revenirea la o terminologie neutră, precum cea utilizată în studiul preistoriei, o soluție viabilă? O temă la care cu siguranță merită să reflectăm...

Rezumatul destul de consistent în limba engleză este urmat de ilustrație (p.257), un foarte util indice atât pentru termeni și nume de localități, cât și pentru persoane (p.279) și apoi de lista bibliografică (p.289).

Bibliografia utilizată de autor conține, între altele, atât lucrări de teorie a arheologiei redactate în Occident, cât și studii și cărți din spațiul sovietic și ex-sovietic. Prezența acestora din urmă este binevenită, autorul aducând astfel în fața publicului de specialitate și alte puncte de vedere, modalități de abordare mai puțin cunoscute și poate pe nedrept ignorate în ultimele decenii în spațiul românesc...

Ne-am fi așteptat totuși să regăsim între lucrările citate și studiile regretatei Zoe Petre; lectura lor ar fi putut oferi autorului mai multe chei de interpretare a puținelor izvoare istorice referitoare la geți. La fel de surprinzătoare este lipsa unor lucrări de referință apărute în ultimii 15 ani în România scrise de autori precum Valeriu Sîrbu, Gelu Florea, Valentin Vasiliiev și alții care s-au ocupat de multe dintre temele discutate în acest volum.

Pe întreg parcursul lucrării se remarcă o tendință pregnantă de teoretizare a subiectului. Limbajul utilizat este unul elegant, puternic încărcat de termeni tehnici și neologisme, cu o frazeologie elaborată care conferă pe alocuri textului un aspect greoi. În mod evident, așa cum însuși autorul afirmă în Introducere (p.20), ne aflăm în fața unei lucrări adresate aproape exclusiv specialiștilor perioadei, sociologilor, antropologilor, mai puțin publicului pasionat de istorie. Față de unele opinii istoriografice mai vechi și mai noi autorul manifestă spirit critic, dar acesta este exprimat într-un mod academic.

Ilustrația este redusă și constă în cinci hărți și 15 figuri atașate la finalul textului, o parte preluate din literatura de specialitate mai veche. Unele dintre aceste hărți prezintă o imagine pe alocuri incompletă a realităților arheologice din spațiul vizat: de pildă, de pe harta așezărilor lipsesc un număr mare de puncte, iar pe harta necropolelor nu regăsim necropolele de la Strahotin, Boroșești, Poienești, deși în cadrul lucrării se face vorbire despre ele. Nu era necesară prezentarea în fig. 15 a unor piese de la Poiana și Răcățau care aparțin unui alt orizont cronologic și cultural decât cel dezbătut de autor.

Considerăm, de asemenea, că pentru ilustrarea complexității situației etnice și culturale din spațiul nord-vest pontic de la mijlocul mileniului I î.Hr. ar fi fost cu siguranță necesară și o discuție mai aprofundată asupra termenilor „cimmerieni”, „sciți”, „traci” „agatârși” sau „geți”, asupra felului în care aceștia sunt utilizați de diferiți autori antici în varii circumstanțe, asupra originii și însemnătății lor.

Este necesar să subliniem faptul că ne aflăm în fața uneia dintre puținele sinteze de arheologie teoretică din spațiul istoriografic de limbă română și (din câte cunoaștem) este prima dedicată analizei metodelor, conceptelor, interpretărilor din arheologia celei de-a doua Epoci a Fierului. Este de remarcat, de asemenea, detașarea, obiectivitatea cu care sunt abordate pe parcursul lucrării subiecte dificile, delicate, ca de altfel și multitudinea punctelor de vedere prezentate. Din aceste motive apreciem că, indiferent de maniera în care va fi receptată, lucrarea va rămâne ca un punct de referință în istoriografie.

Meritul incontestabil al autorului este de a fi deschis cu temeritate un drum nou, aducând în discuție necesare teme de dialog și reflecție pentru arheologii și istoricii care studiază perioada. În ciuda tratamentului inegal de care au beneficiat anumite chestiuni, pe care le-am punctat pe alocuri în aceste rânduri și unor diferențe (uneori semnificative) de opinii – probabil, inevitabile, având în vedere caracterul controversat al temei tratate – considerăm că ne aflăm totuși în fața unei lucrări reușite, necesare pentru arheologia spațiului carpato-nistrean, motiv pentru care o recomandăm cu căldură tuturor specialiștilor interesați.

*Alexandru BERZOVAN, doctor
Institutul de Arheologie din Iași*